

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На правах рукопису

ГНАТИШИН

Іван Миколайович

РЕГІОН ЯК ТЕРИТОРІАЛЬНА СИСТЕМА В
СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКАХ КРАЇНИ

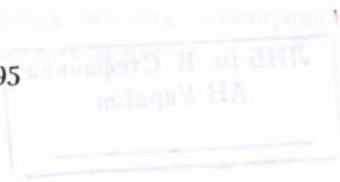
спеціальність: 08.10.02 - Територіальні системи та комплекси
08.05.03 - Міжнародні економічні відносини

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Львів - 1995

332.1
339.9

00761358 (U)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернівецькому державному університеті ім. Ю.Федьковича

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор ШКОЛА І.М.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України ПИРОЖКОВ С.І.

кандидат географічних наук, доцент МАЛЬСЬКИЙ М.З.

Провідна установа - Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України

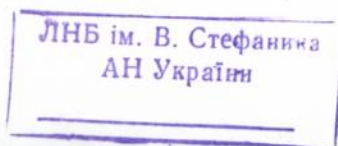
Захист відбудеться "23" 11 1995 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.04.10.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою: 290026, м.Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН України.

Автореферат розіслано "23" 10 1995 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, кандидат економічних наук

Жовтанський В.І.

1 Загальна характеристика роботи

1.1 Актуальність дослідження.

Інтереси розбудови економіки України вимагають активного її включення у міжнародний поділ праці, світогосподарські зв'язки. Та хоч у суспільній свідомості вже склалося розуміння того, що недооцінка ролі світогосподарських зв'язків у становленні економічного суверенітету держави може завдати великої шкоди, реальна взаємодія країни із зовнішнім світом в галузі економічного співробітництва так і не набула потрібного динамізму. Хибна політика правлячих кіл у справі збереження національних інтересів у період становлення молодої держави призвела Україну до небаченої господарської розрухи, звела нанівець широкі можливості її зовнішньоекономічної активності. У ділових колах світу вона однозначно сприймається як країна високого ступеню ризику стосовно налагодження економічної співпраці. Все це диктує необхідність невідкладного здійснення ґрунтовних теоретичних досліджень та пошуку практичних рішень і механізмів, які б дозволили країні подолати ситуацію, що склалася, прискорити всебічне і повноцінне її прилучення до світового господарства.

Реальна участь країни у світогосподарських зв'язках є, як відомо, багаторівневим системним процесом. В ньому задіяні безпосередні суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності (підприємства, об'єднання, організації і т.п.), регіони, держава в цілому як частина світового господарства. Характерною особливістю сучасного етапу розвитку зовнішньоекономічних відносин в Україні є глибокі зміни у співвідношеннях динаміки можливостей (перспектив) загальнодержавного і регіонального рівнів зовнішньоекономічної активності. Наявна політична й соціально-економічна нестабільність в країні протидіє нині розгортанню світогосподарських зв'язків на загальнодержавному рівні і в той же час зумовлює необхідність більш активної зовнішньоекономічної діяльності регіонів. Отже, формування якісно нового рівня взаємовідносин України із світовим співтовариством потребує глибокого вивчення об'єктивних основ та обґрунтування практичних шляхів розгортання більш активної участі її регіонів у зовнішньоекономічних зв'язках, розширення їх повноважень в організації і розвитку цих зв'язків.

1.2. Ступінь дослідження тематики.

Теоретичні основи, багато практичних проблем регіонального устрою та піднесення ролі регіонів у розв'язанні загальнодержавних завдань досліджені і досить широко висвітлені у вітчизняній і зарубіжній літературі. Але у більшості опублікованих праць із цих проблем зовнішньоекономічна діяльність регіонів розглядається побіжно, разом із загальними питаннями їх життєдіяльності. Значна частина таких праць з відомих сьогодні причин виявилася морально застарілою, по багатьох корінних питаннях регіональних зовнішньоекономічних відносин немає єдності поглядів у фахівців.

Поряд з цим, новий устрій суспільного буття, в який вступила наша молода незалежна держава, породжує все нові й нові явища у регіональному розвитку. Зростає коло соціально-економічних питань, які самостійно вирішуються регіонами, включаючи й питання розширення та підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності розташованих на їх територіях підприємств, організацій, установ. Вони ускладнюють взаємозв'язки між самими регіонами, регіонами і центром, багато в чому обумовлюють місце країни в системі поділу праці на терені СНД, Європи і світу в цілому. Дослідження і теоретичне узагальнення цих явищ, на нашу думку, є досить актуальним і має непересічне значення для наукового обґрунтування і практичного здійснення активної політики держави в сфері зовнішньоекономічних зв'язків з урахуванням соціально-економічного становища і ролі кожного її регіону як територіально-виробничого комплексу в національному та міжнародному поділі праці, зовнішньоекономічному співробітництві.

1.3. Мета і основні завдання наукового дослідження.

Метою даної роботи є розробка теоретичних і методичних засад підвищення статусу регіонів у нинішній структурі суб'єктів зовнішньоекономічних зв'язків, обґрунтування практичних шляхів піднесення їх ролі в активізації участі країни в міжнародному поділі праці, в прискоренні її інтеграції у світове господарство.

Зважаючи на складність і багатогранність теми дослідження в роботі виділені й проаналізовані лише окремі сторони всієї су-

купності проблем участі регіонів у світогосподарських зв'язках країни, а саме:

- узагальнені теоретичні й методичні підвалини розуміння регіону як соціально-економічної категорії, визначені економічні причини кризи та основні завдання регіональної політики держави в сучасних умовах;

- дано визначення регіону як територіальної системи, в якій виділено підсистему "зовнішньоекономічні зв'язки" та її вплив на ефективність функціонування територіальної системи в цілому;

- обґрунтовано значення світогосподарських зв'язків у розбудові і прогресі національної економіки, забезпеченні політичної самостійності і суверенності країни у вирішенні не тільки внутрішніх, а й міжнародних проблем;

- охарактеризовані об'єктивні фактори, які зумовлюють необхідність розширення участі регіонів у зовнішньоекономічних зв'язках країни на нинішньому перехідному етапі її розвитку;

- проаналізовані основні форми регіональних зовнішньоекономічних зв'язків, кількісні та якісні параметри економічної співпраці із зарубіжними країнами;

- визначені основні напрямки та конкретні шляхи активізації регіональних зовнішньоекономічних зв'язків.

1.4. Теоретична і практична цінність роботи

Теоретична цінність роботи полягає тому, що наявні в ній критичний аналіз точок зору фахівців різних галузей знань /географії, регіональної економіки, економічної теорії/ та узагальнення методологічних засад по темі дослідження дають можливість глибше зрозуміти соціально-економічну суть регіону як специфічної суспільно-економічної категорії, закономірності формування регіонального поділу держави, необхідність підвищення статусу регіонів у всіх сферах суспільного життя країни, в тому числі й у сфері її міжнародних економічних зв'язків. Основні теоретичні положення дисертації покладено в основу методичних розробок та практичних рекомендацій щодо напрямків орієнтації регіональної економічної політики в Україні, поліпшення використання зовнішньоекономічного потенціалу регіонів, формування "крапкових" вільних економічних зон, акти-

візації прикордонного співробітництва та ін. Використовуючи їх, державні та господарські структури можуть досягти більш високого рівня організації і ефективності регіональних зовнішньоекономічних зв'язків.

1.5. Наукова новизна

Новизна дослідження полягає в узагальненні методологічних засад та обґрунтуванні шляхів і механізмів підвищення зовнішньоекономічної активності країни з урахуванням ролі кожного її регіону в національному та міжнародному поділі праці, світогосподарських зв'язках. В дисертації систематизовано об'єктивні основи участі регіонів у світогосподарських зв'язках, запропоновано нові підходи до оцінки їх вкладу у активізацію економічної співпраці країни із світовим співтовариством. Дисертантом охарактеризовані теоретичні ідеї - "інтеграція країни у світове співтовариство - через інтеграцію регіонів", визначені у якості найбільш ефективних форм практичної реалізації цієї ідеї - вільні економічні зони та прикордонне співробітництво.

1.6. Рівень реалізації результатів дослідження

Результати проведеного дослідження використані при підготовці Чернівецькою облдержадміністрацією рекомендацій до постанови Кабінету Міністрів "Основні напрями регіональної економічної політики України". На їх базі з участю спеціалістів Київ НДІП містобудування здійснено підготовку концепції та необхідної документації створення на території Чернівецької області 3-х "крапкових" вільних економічних зон, розроблено цільові програми:

- розвитку зовнішньоекономічних зв'язків Чернівецької області на 1995-1997 рр.;

- залучення іноземних інвестицій у провідні галузі економіки Чернівецької області /1996-1999 рр./;

- нарощування експортного потенціалу та створення імпортозаміщуючих виробництв /складова обласної програми ринкових перетворень 1995-1997 рр./.

1.7. Апробація роботи.

Теоретичні положення і практичні висновки досліджень оприлюднювалися на щорічних наукових конференціях Чернівецького університету ім. Ю.Федьковича, республіканській та міжнародних науково-практичних конференціях в м.Чернівці /1990,1993,1994 рр./, де вони отримали схвальну оцінку. Окремі положення дисертації ввійшли до програм спецкурсів кафедр економічного факультету Чернівецького університету з основ міжнародних економічних відносин, використані при підготовці бізнес-планів ряду підприємств м. Чернівців.

1.8. Структура, зміст та обсяг дисертаційної роботи

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження й підпорядкована ідеї формування у суспільній свідомості розуміння важливості та необхідності активізації участі регіонів у розширенні й поглибленні економічної співпраці країни із зовнішнім світом. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків і рекомендацій, додатку та списку використаної літератури. У вступній частині роботи висвітлено актуальність проблем входження України у світогосподарські зв'язки, проаналізовано рівень їх теоретичної розробки у вітчизняній і зарубіжній літературі, окреслено коло питань, які потребують більш глибокого вивчення та практичного вирішення, визначено мету і завдання дослідження, охарактеризовано наукове та практичне значення одержаних результатів. У першому розділі - "Соціально-економічна суть регіону" - розкрито зміст поняття "регіон" як специфічної соціально-економічної ланки країни, розглянуто проблеми удосконалення сучасного економічного і адміністративно-територіального устрою України. Другий розділ - "Регіон як суб'єкт світогосподарських зв'язків країни" - присвячений аналізу розвитку економічного співробітництва країни із світовим співтовариством на сучасному етапі, виясненню об'єктивних основ та реальних умов участі регіонів як територіальних систем у світогосподарських зв'язках. На прикладі Чернівецької області проаналізовано основні форми та кількісні параметри регіональних зовнішньоекономічних зв'язків. Третій розділ - "Шляхи активізації регіональних зовнішньоекономічних зв'язків" - містить в собі теоретичне обґрунтування і практичні рекомендації щодо створення в Україні вільних /спеціальних/ економічних зон та поживлення прикордонного

співробітництва як найбільш ефективних господарських форм активізації регіональних зовнішньоекономічних зв'язків. прискорення інтеграції країни у світове співтовариство.

Обсяг дисертації - 175 сторінок машинописного тексту. В ній міститься 5 таблиць, 2 рисунки, 2 схеми-карти. Список використаних літературних джерел налічує 167 позицій.

1.9. Особистий внесок дисертанта в розробку наукових результатів

Виконана робота є цілісним дослідженням, певним внеском дисертанта у розробку означеної теми. До основних результатів, які становлять здобуток автора і виносяться на захист, належать:

- характеристика регіону як специфічної соціально-економічної категорії, функціональної територіальної ланки суспільства;

- аналіз територіальних, економічних і соціальних факторів, які обумовлюють статус нинішніх областей України як основних ланок регіонального устрою держави і обґрунтування необхідності підвищення їх статусу у всіх сферах економічного життя, в тому числі і в сфері зовнішньоекономічних стосунків;

- узагальнення методологічних основ світогосподарських зв'язків як фактору розбудови і прогресу національної економіки та аналіз сучасних тенденцій економічної співпраці країни із зовнішнім світом, обґрунтування необхідності істотних зрушень в зовнішньоекономічній політиці держави;

- обґрунтування об'єктивної необхідності і важливості розширення участі регіонів у світогосподарських зв'язках країни та методичні рекомендації щодо формування механізмів активізації регіональних зовнішньоекономічних зв'язків;

- узагальнено міжнародний досвід функціонування вільних /спеціальних/ економічних зон та прикордонного співробітництва як форм регіонального розвитку, запропоновані варіанти таких зон в Чернівецькій області.

1.10. Предмет і об'єкт дослідження

Предметом дослідження є проблеми розвитку світогосподарських зв'язків країни на сучасному етапі, об'єктивні передумови,

основні форми та шляхи активізації участі її регіонів у економічному співробітництві із зовнішнім світом. Безпосереднім об'єктом досліджень став територіальний господарський комплекс Чернівецької області, де склалися багаті історичні традиції та нагромаджено певний досвід у налагодженні і розвитку регіональних зовнішньоекономічних зв'язків у сучасних умовах.

1.11. Методологія та методи дослідження

Методологічні засади дисертації склали положення і висновки сучасної економічної науки, праці відомих вітчизняних і зарубіжних фахівців з питань регіонального розвитку та міжнародних економічних відносин. В процесі дослідження використовувалися методи системного аналізу, формальної логіки, математичної статистики. В роботі використані матеріали органів державної статистики України, колишнього Радянського Союзу, річні звіти та первинні документи зовнішньоекономічної діяльності окремих підприємств, організацій і установ, відомчі й архівні матеріали, дані періодичної преси та інші джерела.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. Регіон як соціально-економічна категорія

Поняття "регіон" - давно відоме і досить широко поширене в світі. У вітчизняних же наукових та періодичних виданнях цей термін з'явився порівняно недавно і, як показують проведені дослідження, до розуміння його суті склалося в основному два підходи: економіко-географічний /структурно-галузевий/ і відтворювальний /структурно-функціональний/.

Першоосновою, фундаментом у пізнанні суті регіону як соціально-економічної категорії є визначення його географічних параметрів. В географії термін "регіон" вживається головним чином у значенні синоніму поняття "район", в економічній географії та регіональній економіці - "економічний район". Його розглядають як категорію, який притаманні такі основні ознаки: наявність специфіки території і єдності, або генетичної пов'язаності сукупності об'єктів, що її насичують; спеціалізація на певних виробництвах і послугах як основна народногосподарська функція; комплексність, цілісність і економічна спільність.

Важливість економіко-географічного підходу до аналізу регіону як об'єктивної категорії очевидна. Проте, цей підхід, як нам здається, дещо однібічний, він не дозволяє зрозуміти механізм саморозвитку регіону як підсистеми народногосподарського організму країни, визначити соціально-економічні основи його життєдіяльності. При відтворювальному підході регіон характеризується не тільки як складова частина території і підсистема народного господарства, а й як відносно самостійна ланка господарської системи країни із завершеним циклом відтворення. В процесі відтворення формується регіональна, відносно відособлена у соціально-економічному відношенні цілісність, яка має свої особливі економічні інтереси, внутрішні фактори і джерела розвитку, раціональне використання яких забезпечує вирішення як загальнодержавних, так і регіональних проблем.

Характерною особливістю регіону є виконання ним не тільки виробничих, а і соціальних функцій. Саме в цьому полягає принципова відмінність між структурними ланками єдиного народногосподарського комплексу країни у відтворювальному процесі. Якщо галузь, підприємство є носіями відносин з приводу безпосереднього процесу виробництва, то регіон є носієм і відносин з приводу невиробничого споживання. Соціальні орієнтири: матеріальний добробут населення, стан його здоров'я, створення належних умов для продуктивної праці і відпочинку людей, духовного розвитку особи і т.п. в кінцевому рахунку визначають зміст регіонального відтворювального процесу. Така орієнтація відтворення потребує створення відповідних передумов для зміцнення господарської, фінансової, правової бази системи самоуправління регіональних ланок. Це означає, що вони повинні мати достатньо повноважень у регулюванні господарських і соціальних процесів у регіонах, забезпеченні комплексності їх соціально-економічного розвитку, реалізації інтересів населення. Оскільки створюваний в регіоні сукупний продукт, як правило, не забезпечує повний відтворювальний ресурс і по вартості, і в натуральному виразі, потреби розширеного відтворення вимагають розвитку зовнішніх для регіону зв'язків, а отже, відповідної його відкритості. Виробничі та інші господарські структури, а також невиробнича сфера регіону повинні мати можливість отримувати потрібні їм ресурси або від держави через систему централізованого

постачання, або з інших регіонів чи зарубіжних країн на основі взаємного обміну.

Отже, регіон - складна територіальна система, підсистемами якої є виробнича, соціальна, науково-технічна, екологічна, зовнішньоекономічна та інші органічно пов'язані між собою структури, що забезпечують її життєдіяльність /див.: рисунок 1/.

Рис. 1. Основні структурні ланки регіону як територіальної системи

Кожен регіон - це, по-перше, частина території країни, яка по сукупності насичуючих її елементів відрізняється від інших територій і володіє відносною цілісністю; по-друге, це частина народного господарства країни, якій притаманні спеціалізація, комплексність, керованість, економічна спільність; по-третє, це відносно відособлена ланка суспільства, в якій здійснюється повний цикл відтворення. Соціальна природа регіону визначається відношенням працівників до засобів виробництва, їх взаємодією як власників в процесі виробничої і невиробничої діяльності. Аналіз факторів, які дозволяють виділити той чи інший регіон як відносно відособлений соціально-економічний організм країни показує, що основною ланкою регіонального устрою держави на сучасному етапі є область. На відміну від інших територіальних утворень області мають розгалужену систему органів управління, їх виробничо-господарський і соціально-економічний потенціал здатний забезпечити належний

рівень виробництва і задоволення широкого кола потреб населення.

Цілком очевидно, що сформований за часів тоталітаризму економічний і адміністративно-територіальний поділ України сьогодні ввійшов у гостру суперечність з основними тенденціями економічного і політичного її розвитку. Тому, проблеми удосконалення територіального устрою країни знаходять все більш широкий розголос, не бракує й конкретних проектів радикальної його перебудови. Але при існуючих економічних негараздах, відсутності конституційних засад нового державного устрою корінна ломка кордонів наявних адміністративно-територіальних одиниць, на нашу думку, небажана, оскільки вона може привести країну до реальної загрози розтягування її на шматки. Це, звичайно, не виключає необхідності всебічної підготовки до переходу в майбутньому на федеральні засади територіального устрою, які сьогодні так охоче сприймають одні й рішуче відкидають інші.

2.2. Об'єктивні основи і реальна участь регіону у світогосподарських зв'язках.

Серед проблем, пов'язаних з удосконаленням територіального устрою, поєднанням соборності держави і з певною суверенністю регіонів у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку території, особливого значення набуває проблема розширення їх повноважень у сфері світогосподарських зв'язків країни. Загальновідомо, що об'єктивною основою, на якій сформувався і набуває подальшого розвитку сучасний комплекс міжнародних економічних зв'язків, є суспільний поділ праці і його просторова форма - територіальний поділ. Поділом праці, як показують дослідження, зумовлюється й формування структурних ланок, засобів і форм співробітництва кожної окремої країни із світовим співтовариством. В процесі розвитку світогосподарських зв'язків під впливом поглиблення поділу праці відбуваються глибокі зміни у ролі різних ланок /суб'єктів/ в економічному співробітництві країни. На нинішньому етапі посилюється роль регіональних одиниць - штатів, провінцій, земель, префектур і т.п. в активізації зовнішньоекономічних зв'язків країн. Особливо яскраво цей процес проявляється в країнах Західної Європи. Вже зараз при вирішенні багатьох господарських питань більшість регіонів країн - членів

Європейського союзу напряму контактують між собою в обхід національних урядів.

В Україні ж ще не так давно міжнародні економічні зв'язки визначались з центру колишнього СРСР - Москви. Республіканські, а тим більше місцеві органи влади були фактично усунені від цієї справи. Лише з проголошенням державного суверенітету керівництво зовнішньоекономічними відносинами стало прерогативою країни. Були розділені функції державного регулювання і безпосереднє здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Законом "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16 квітня 1991 року N 959-X11 /стаття 3/ основними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в країні визначені підприємства і об'єднання всіх видів, а також організації, які діють на підставі своїх статутних документів та фізичні особи. В якості юридичної особи з широкими повноваженнями в організації та регулюванні світогосподарських зв'язків країни названим Законом визначена і держава в особі її органів /Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Національний банк, Міністерство зовнішніх економічних зв'язків, Держмитком/. Що стосується регіонів, то їх владні структури, відповідно до статті 10 Закону, діють як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності лише через комерційні організації, які мають статус юридичної особи України. Надані ж місцевим органам Законом України "Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування" від 26 березня 1992 року N 2234-X11 /стаття 41/ та Положенням про місцеву державну адміністрацію /розділ 111, §7/ повноваження в сфері зовнішньоекономічних зв'язків зводяться головним чином до координації роботи органів управління зовнішньоекономічною діяльністю та видачі експортно-імпортних ліцензій на деякі групи товарів.

Як бачимо, чинне законодавство України всупереч логіці об'єктивного розвитку і світового досвіду фактично виключає регіони із сфери світогосподарських зв'язків. В той же час аналіз стану нашого сьогодення засвідчує, що зупинити чи навіть послабити наявні кризові процеси в економічних зв'язках країни із світом співтовариством центральні структури влади в даний момент не можуть. Зовнішньоекономічні функції, які не під силу сьогодні центральним державним органам, іншим структурним рівням влади доцільно передати регіонам. Саме

вони реально можуть створити сприятливий клімат для розгортання зовнішньоекономічної активності суб'єктів підприємництва країни. В сучасний період зовнішньоекономічні зв'язки регіону, як і загалом України, розвиваються у надзвичайно складних умовах, зумовлених затяжною кризою, яка ось вже котрий рік руйнує економіку країни. Тому їх обсяги в області виглядають зараз більш ніж скромно. Як показують статистичні дані /див.: таблицю 1/, у 1994 році загальний обсяг товарообороту - торгівлі зв'язки є основною формою зовнішньоекономічних стосунків регіону - склав 143,7 млн.доларів, що становить лише 0,77 відсотка обсягів зовнішньої торгівлі країни.

Таблиця 1. Зовнішньоторговельний оборот Чернівецької області за 1994 рік

/млн.доларів США/

Групи країн	Зовнішньоторговельний оборот	в тому числі		Сальдо торгового балансу /+,-/
		експорт	імпорт	
Країни СНД і Балтії	126,5	77,3	49,2	+ 28,1
Країни далекого зарубіжжя	17,2	9,1	8,1	+ 1,0
Разом	143,7	86,4	57,3	29,1

Провідну роль у зовнішньоторговельних зв'язках підприємств і організацій області відіграють підприємницькі структури країн колишніх республік Радянського Союзу: на них припадає 89,4 відсотка загальної суми експорту і 85,8 відсотка імпорту. Саме у торгівлі із партнерами цієї групи країн сформувалося активне сальдо торгового балансу. Значно скромніші показники експортно-імпортних операцій суб'єктів підприємництва регіону з фірмами країн далекого зарубіжжя. Зовнішньоторговельний оборот з партнерами цієї групи країн з урахуванням послуг склав 17,2 млн. доларів, а товарний оборот - лише 11,5 млн. доларів з мінусовим сальдо 3,7 млн. доларів. Очевидно, нашим підприємствам з їх надто дорогою і часто сумнівної якості продукцією не під силу вести на рівних конкурентну боротьбу на вимогливих західних ринках.

Горизонти подальшого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків регіону проглядаються досить невиразно. Адже сподіватися на швидку стабілізацію економіки, тим більше її поживлення, поки що не доводиться. Залишаються не подоланими бюрократія та хаос в господарському законодавстві взагалі і в зонішньоекономічному, зокрема. В економічному житті країни все більше дають себе знати тіньові структури, монополізм, злодійкуватість комерційних та банківських установ, соціальна нестабільність. Заважає їй відомча розпорошеність зовнішньоекономічних зв'язків, відсутність належного обліку їх обсягів та дійової системи захисту національних інтересів у цій сфері.

Вивчення механізмів функціонування регіональних зовнішньоекономічних зв'язків дозволяє стверджувати, що їх поживленню, якщо абстрагуватися від факторів загальнодержавного рівня, сприяло б:

- повне скасування існуючої системи централізованого встановлення регіонам експортних квот і обмежень в регулюванні експортно-імпортних операцій. Регіональна адміністрація спроможна самостійно визначити перелік товарів, які на території регіону підлягають квотуванню, і встановити граничні розміри їх вивозу і ввозу з врахуванням зовнішньоекономічних інтересів держави;

- розширення повноважень регіональних структур у застосуванні заохочувальних мір, а також відповідних санкцій до тих, хто ігнорує інтереси держави, регіону;

- надання регіонам повноважень в укладенні зовнішньоекономічних договорів і угод з регіонами інших країн, особливо сусідніх держав. Нині регіони України, в тому числі і Чернівецька область, мають такі договори із регіональними структурами зарубіжних країн. Але правової основи цих договорів нема.

У пошуках шляхів підвищення ефективності функціонування виконавчої влади Президент України Л.Кучма надає великого значення активізації діяльності обласних адміністрацій, органів місцевого самоврядування. При Президенті створена і плідно працює Рада регіонів як консультативний орган. Важливо, щоб центр, зважаючи на реалії сьогодення, повернувся лицем до проблем розширення повноважень регіональних влас-

тей у всіх сферах господарського і соціального життя регіонів, в тому числі й у сфері світогосподарських зв'язків, яка належить до ключових засад національної економіки.

2.3. Регіональні форми активізації світогосподарських зв'язків країни

Сфера світогосподарських зв'язків - підсистема економічної системи країни. Отже, стабілізація і подальше поживлення зовнішньоекономічних зв'язків регіону неможливі без докорінних змін у становищі держави, оздоровленні її економіки. На регіональному ж рівні ситуація, що склалася, спонукає до енергійних пошуків дійових господарських форм, здатних радикально і швидко змінити становище на краще.

Загальновизнано, що найбільш ефективною організаційною формою залучення іноземних інвестицій, сприяння регіональному розвитку і включення регіонів у світогосподарські зв'язки є вільні економічні зони. Сьогодні понад 80 країн світу, які мають неоднорідну економічну систему і розташовані на всіх населених континентах, використовують у своїй господарській практиці механізм вільних економічних зон /загальним числом близько 1060/. В Україні ж справа створення і використання вільних економічних зон ще чекає свого практичного вирішення.

Вивчення і співставлення глумачень зон, які дають різні автори, дозволяє констатувати, що вільні економічні зони - явище багатогранне і сприймати у якості беззаперечної істини те чи інше їх визначення не можна. Тут об'єднуючим і найбільш загальним може бути, як нам здається, розуміння вільної зони як своєрідної форми міжнародних економічних відносин регіонального рівня, суб'єкти якої беруть участь у міжнародному поділі праці і зовнішньоекономічних стосунках в рамках певної програми, спрямованої на прискорений розвиток економіки даної території на базі об'єднання і комплексного використання державного, комерційного та іноземного капіталу. Що ж стосується дилеми: треба створювати вільні зони в Україні чи ні - тут двох відповідей бути не може. Створення зон - об'єктивна необхідність, а не данина економічній моді. Глибока й затяжна економічна криза спонукає до пошуків нетрадиційних рішень, які могли б ефективно вплинути на подолання руйнівних процесів, що відбуваються, прискорення реформування наці-

опальної господарської системи не лише на макро і мікрорівнях, а й в масштабах регіонів. Саме критичний стан економіки України в цілому і її регіонів зокрема, відсутність у розпорядженні держави, регіональних властей достатніх коштів, дійових господарських важелів і механізмів, здатних радикально і швидко змінити ситуацію на краще, змушують державу звертатися за іноземними кредитами, гуманітарною та іншою допомогою, а регіони - боротися за надання майже кожному з них статусу вільної економічної зони.

З нашою участю проведено комплексну оцінку перспектив розвитку Чернівецького регіону в найближчі 10-15 років і розпочато роботу по створенню центрів цілеспрямованого економічного розвитку - "крапкових зон": міжнародного туризму та курортного лікування, транспортно-виробничої зони на кордоні з Румунією, агрополісу та науково-технічної зони у Чернівцях.

Серед господарських форм, які сприяють поживленню регіонального розвитку, активному включенню країн в сучасний інтегрований світ важлива роль належить прикордонному співробітництву. Україна має великі потенціальні можливості у налагодженні прикордонного співробітництва. Її безпосередні сусіди - Росія, Беларусь, Молдова, Румунія, Угорщина, Словаччина, Болгарія, Туреччина - складають різнобарвне, але в цілому сприятливе зовнішнє середовище для взаємовигідного співробітництва. При наявній неврегульованості міждержавних відносин України із рядом сусідніх держав стає об'єктивно необхідною більш активна роль прикордонних регіонів у налагодженні співпраці. В Україні 2/3 областей є прикордонними. В їх числі й Чернівецька область, майже вся територія якої розташована у прикордонній зоні. Область межує з Ботошанським і Сучавським повітами Румунії та Бричанським, Єдинецьким і Окницьким районами Молдови. Крім того, вона є членом створеного в лютому 1993 року "Карпатського євrorегіону", куди входять Прикарпатські регіони Польщі, Угорщини, Словаччини та України, і є, таким чином, суб'єктом транскордонного співробітництва.

Область має угоди про прикордонні партнерські стосунки з Ботошанським та Сучавським повітами Румунії і плідно співпрацює з цими регіонами. Складнішими є питання налагодження прикордонних зв'язків з регіонами Молдови. Хоч кордон ще по

ІНСТИТУТ П. П. СТЕФАНИВА
АН України

суті справи є напівпрозорим, але гострих проблем у прикордонних стосунках тут виникло більш ніж достатньо. Динамічний розвиток так потрібних для області і держави прикордонних зв'язків багато в чому стримується недосконалістю організаційно-правових засад їх налагодження і функціонування. На сучасному етапі організаторами і координаторами добросусідського партнерства виступають державні адміністративні органи прикордонних територій. Проте, їх повноваження у цій сфері, як і правові основи міжрегіональних договорів і угод, в діючому законодавстві України до цих пір не визначені. Вже сьогодні нарізла гостра потреба у розширенні повноважень обласних структур в організації і веденні спільної господарської діяльності з нашими сусідами. Потребує перегляду існуюча система валютних відрахувань від спільної зовнішньоекономічної діяльності прикордонних регіонів. Лишаються невирішеними питання "відкритості" регіональної економіки, використання національних валют при взаємних розрахунках. Є необхідність у створенні інституційно-правової бази переходу прикордонних регіонів до узгодженої екологічної політики та ін.

Зрозуміло, в сучасних складних умовах, які переживає українська держава, розвиток прикордонного співробітництва вимагає, насамперед, максимальних зусиль регіональних властей. Але без глибоко продуманої і зваженої державної політики стосовно прикордонних областей, перерозподілу повноважень між центром і регіонами в сфері організації і регулювання прикордонних зв'язків, в якому пріоритет повинен надаватися регіонам, не можна розраховувати на реальне прискорення процесів "малої інтеграції", на перетворення прикордонних областей у регіони спільних інтересів сусідніх держав, а не можливих "яблук розбрату" між ними.

3. ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ.

1. Становлення України як незалежної держави потребує активного включення її економіки у міжнародний поділ праці, світогосподарські зв'язки.

2. Характерною особливістю нинішнього етапу розвитку сучасного комплексу міжнародних економічних зв'язків є посилення ролі регіональних структур в активізації зовнішньоекономічної співпраці країн. Регіони України повинні взяти на себе

виконання зовнішньоекономічних функцій, які не під силу сьгодні центральним державним органам, іншим структурним ланкам влади.

3. Регіон - своєрідна соціально-економічна категорія, в якій поєднані територіальні, виробничі і соціальні відносини. Формування регіонів, їх участь у світогосподарських зв'язках країни об'єктивно зумовлюється суспільним поділом праці і його просторовою формою - територіальним поділом.

4. Широке розмаїття потенціалів регіонів України об'єктивно зумовлює різноманітність форм і рівень інтенсивності їх участі у світогосподарських зв'язках. Регіональним органам необхідно подбати про розширення кола форм зовнішньоекономічних зв'язків, активізацію зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємництва.

5. Як показує світовий досвід, найбільш ефективною формою сприяння регіональному розвитку, активізації участі регіону у світогосподарських зв'язках країни є вільні економічні зони. Україні повинна стати на шлях формування багаторівневої диверсифікованої структури вільних зон різних типів.

6. Чернівецький регіон, майже вся територія якого розташована у прикордонній зоні, повинен усвідомити особливу зацікавленість у активному розвитку взаємовигідного прикордонного співробітництва. При сучасному стані відносин України з Румунією і Молдовою ця проблема набуває не тільки особливої регіональної, а й державної ваги.

7. Органам державної влади, регіональним господарським структурам необхідно виробити чітку, всебічно обгрунтовану програму розвитку і вдосконалення зовнішньоекономічних зв'язків, спрямовану на подолання кризових явищ, соціально-економічне оздоровлення краю, піднесення ролі регіону в національному та міжнародному поділі праці, зовнішньоекономічному співробітництві країни.

4. Основні положення дисертації, опубліковані в наступних роботах.

1. Гнатишин І.М. Зовнішньоекономічні відносини: регіональний аспект. - Чернівці, 1992 - 3, 1 д.а.

2. Гнатишин И.Н. Свободная экономическая зона как форма активизации внешнеэкономических связей региона // Механизмы управления в свободных экономических зонах / Тезисы международной научно-практической конференции / - Черновцы, 1993 - ч. I. - 0,3 д.а.

3. Гнатишин І.М. Шириться коло партнерів прикордонного співробітництва // Політика і час. - 1994. - №1 - 0,5 д.а.

4. Гнатишин І.М. Вільні економічні зони і деякі питання соціально-економічного розвитку регіону. // Вільна економічна зона як форма регіонального розвитку / Тези міжнародної науково-практичної конференції 5-7 квітня 1994 року. / - Чернівці, 1994.-ч. I.- 0,2 д.а.

5. Іван Гнатишин. 55 років: час зрілості і роздумів (до 55-річчя утворення Чернівецької області). - Урядовий кур'єр.- 1995, 5 серпня. - 0,8 д.а.

7. Гнатишин І.М. Зовнішньоекономічна діяльність як підсистема територіального комплексу. - Чернівці, 1995. - 3,2 д.а.

8. Іван Гнатиши. Мій орієнтир не обсяги виробництва, а обсяги реалізації продукції. - Українське слово. - 1995. - №38(27-86), Київ-Париж. - 0,3 д.а.

Аннотация

Гнатюшин И.Н. Регион как территориальная система в мирохозяйственных связях страны. Диссертация на звание кандидата экономических наук по специальностям:

08.10.02 - Территориальные системы и комплексы;

08.05.03 - Международные экономические отношения.

Черновицкий государственный университет им. Ю.Федьковича, Чернівці 1995.

Защищается рукопись диссертации, в которой исследуются вопросы участия регионов как территориальных систем в мирохозяйственных связях Украины. Обосновывается необходимость создания в стране сети свободных экономических зон и развития приграничного сотрудничества как наиболее эффективных региональных форм внешнеэкономической активности.

ANNOTATION

Hnatyshyn I.M. "Region as territorial system in the economical relations of the country". Dissertation Thesis for the Degree of Candidate of Economic Sciences in specialities:

08.10.02 - Territorial Systems and Complexes;

08.05.03 - Economical relations of the country.

Chernivtsi State University named of the Y.Fedkovytsh, Chernivtsi, 1995.

Dissertation containing research work on participation of the regions as territorial systems in economical relations Ukraine between countries is defended. The necessity of creation of the free economic zones system and of the development of border cooperation as they are most effective forms of the regional external economic activity are grounded.

Ключові слова: регіон, співробітництво, експорт, імпорт, інвестиції.

1481424

AB 33.232